

روایت‌های ناروا

ده مقاله در تاریخ، فرهنگ و خاطرات سیاسی اکبر هاشمی رفسنجانی

بنیاد تاریخ پژوهی و دانشنامه انقلاب اسلامی

سرشنده: شیدانی، سهراب، ۱۳۶۵، گردآورنده

عنوان و نهاده: یادآور: راییت های ناروا: ده مقاله در نقد کارنامه و خاطرات سیاسی اکبر هاشمی رفسنجانی

مشخصات نشر: تهران: بنیاد تاریخ پژوهی و دانشنامه انقلاب اسلامی، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۴۰۰ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۷۲-۰۳-۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: نمایه

عنوان دیگر: ده مقاله در نقد کارنامه و خاطرات سیاسی اکبر هاشمی رفسنجانی.

موضوع: هاشمی رفسنجانی، اکبر، ۱۳۹۵-۱۳۱۳. نقد و بررسی

موضوع: *Hasan, Rafsanjani, Akbar — criticism and interpretation*

موضوع: سیاستمداران ایرانی قرن ۱۴ مقاله ها و خطابه ها

موضوع: *Addresses, essays, Lecture: — ۲۰th century — Iranian politicians*

موضوع: مجتهدان و علما ایران فعالیت های سیاسی مقاله ها و خطابه ها

موضوع: *Ulama — political activity — Iran — Addresses, essays, lectures*

شناسه افزوده: بنیاد تاریخ پژوهی ایران معاصر

رده بندی کنگره: DSR ۱۷۱۰

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۴۲۰۹۲

شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۹۶۸۲۴

روایت‌های ناروا

مجموعه دست‌نویس‌ها، خاطرات سیاسی اکبر هاشمی رفسنجانی

مشخصات: تهران، به یاد تاریخ پژوهی و دانشنامه انقلاب اسلامی

صفحه آرایشی و طراحی: داود امیری

ویراستار: لیلا کریمی شنبه بازار || مهدیه مرادی پور آرانی

نمونه خوانی: محمد ملاتی || سید محمد امیر نورانی

نمونه خوانی: محمد حسین زردشت

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۷۲۰-۰۳-۸

نوبت چاپ: اول، پائیز ۱۳۹۸

لیتوگرافی - چاپ - صحافی: اسری ۰۱ ۶۶۷۸۳۹۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان

نشانی: تهران خیابان دیباجی جنوبی، خیابان شهید تسلیمی،

خیابان شهید نماز زاده، کوچه دادآفرین، پلاک ۶

تلفن: ۵-۲۲۵۷۹۱۹۲ || شماره: ۲۲۷۶۱۲۶۴

صندوق پستی: ۷۳۸۵-۱۹۳۹۵

نشانی الکترونیکی: iranemoaserqom@gmail.com

www.iranemoaser.ir

فهرست مطالب

فصل اول: مبارزه در تنه و ابهام!	۱۷
• حجت الاسلام والمسلمین سید حمید روحانی	
جایگاه اجتماع امام و دانه های گوناگون	۲۱
داعیه داران قافله سالاران خودنمایی ها	۲۴
آقای هاشمی و تحلیلی ناپخته	۳۰
هاشمی و چالش ها	۳۶
فصل دوم: خاطراتی پر از ابهام و پرسش های بی پاسخ!!	۵۱
• حجت الاسلام والمسلمین سید حمید روحانی	
۱. نامحرم دانستن مردم	۵۳
۲. معرفی نامه خانوادگی	۵۴
۳. ژست رهبری و فرماندهی	۵۵
۴. نادیده گرفتن رهنمودها و دیدگاه های امام (ع)	۵۶
۵. ناشکیبایی در برابر ناهنجاری ها	۵۶
۶. نادیده انگاشتن ویژگی ها و برجستگی های امام (ع)	۵۷
۷. خلاف گویی پیرامون برخی از جریان ها	۵۸
پرده پوشی و نهان کاری	۵۸
خاطراتی گنگ، ابتر و خنثی	۶۷
خاطراتی مسئله ساز و جنجال آفرین	۷۰

- رهبر تراشی - خط موازی ۷۵
- هاشمی رفسنجانی و جریان موازی ۷۸
- فصل سوم: نگاهی به خوش بینی های فرمایشی و ژست های دموکراتیک آقای هاشمی رفسنجانی ۸۳
- دکتر مظفر نامدار
- هاشمی رفسنجانی: الگوپذیری از امام یا نهضت آزادی ۸۵
- نزاع های سیاسی نابجا و خسارت های نابخشودنی ۸۷
- از پیشگامی در مبارزات تا پذیر خواندگی تجدیدنظر طلبان ۹۲
- ر انقلابی نمایی تاملی گرایی ۱۰۱
- هاشمی و تناقض در آرمان ها و پندارها ۱۰۲
- فصل چهارم: آسید حساسی انتقادی شیوه های خاطره گویی آیت الله هاشمی رفسنجانی ۱۰۵
- سهراب مقدمی شهیدانی و میثم عبداللهی چیرانی
- جایگاه خاطره نویسی بر تارنگاری ۱۰۸
۱. روایت کاریکاتوری از رایج، قلاب و محوریت دادن به نقش خود ۱۱۱
۲. غلو و اغراق در روایت و بهانه های مربوط به مبارزات ۱۲۳
۳. نقض مشهورات انقلاب اسد می ۱۲۵
۴. همه خود پنداری ۱۳۰
- فصل پنجم: بررسی تطبیقی اندیشه های امام خمینی (ره) و عملکرد های هاشمی رفسنجانی ۱۳۳
- صادق علی پور
- هاشمی رفسنجانی و مبارزه مسلحانه ۱۳۶
- توجیهات هاشمی رفسنجانی در مورد مبارزه مسلحانه ۱۴۳
- اندیشه های امام (ره) در مورد مبارزه مسلحانه ۱۴۶
- نظریات امام (ره) به بیان هاشمی رفسنجانی ۱۵۴
- مقایسه میان نظریات و عمل کرد امام (ره) و هاشمی رفسنجانی ۱۵۸
- فصل ششم: نظری اجمالی به ادعاهای بدون دلیل در خاطرات هاشمی رفسنجانی ۱۶۷
- داوود امیری گیلانی
- دیدگاه امام (ره) درباره سبک تاریخ نگاری ۱۷۱

سبک خاطره‌نگاری آقای هاشمی رفسنجانی	۱۷۳
خاطرات و ادعاهای بدون دلیل	۱۷۵
تناقضات تاریخی در خاطرات آقای هاشمی رفسنجانی	۱۹۲
فصل هفتم: نقد و بررسی کتاب «به سوی سرنوشت»	۱۹۷
• دکتر عباس سلیمی نمین	
کارنامه و خاطرات هاشمی رفسنجانی	۱۹۹
[خاطرات ابهام‌آلود]	۲۰۲
[هاشمی رفسنجانی: ای اشرافیت]	۲۰۵
[شائبه‌های تفرقه]	۲۱۴
فصل هشتم: نقد و بررسی کتاب «وج دفاع»	۲۲۱
• دکتر عباس سلیمی نمین	
[انقلاب اسلامی و تئوری ارتداد ستیز]	۲۲۴
[مروری بر ماجرای مک‌فارلین]	۲۳۰
[گره زدن جنگ به تسلیحات امریکایی]	۲۳۰
فصل نهم: روتوش کتاب هاشمی بدون روتوش	۲۵۹
حجت الاسلام والمسلمین سید حمید روحانی	
بخش اول: پنداشته‌های تاریخی به جای دانش تاریخ	۲۶۱
روتوش زیباکلام	۲۶۵
از هاشمی زدایی تا مدیحه‌سرایی برای هاشمی	۲۷۴
از هاشمی بدون روتوش تا سرپوش بر تاریخ	۲۸۱
جابه‌جایی عامدانه	۲۸۱
خارج دانستن مذهب از سیاست	۲۸۲
بخش دوم: سیطره سیاست حب نفس و فقدان خرد و منطق در فهم تاریخ	۳۱۱
خودستایی‌ها و خودنمایی‌ها	۳۱۶
کارنامه معجزه‌آسا!!!	۳۱۷
شاه از دید کژاندیشان مرموز	۳۲۱

۳۲۵	 ۱۵ خرداد، گروه‌های سیاسی و توهّمات شبه‌تاریخی
۳۳۲	 آقای هاشمی و اندیشه‌های لیبرالیستی
۳۳۳	 امام‌ؑ و سیاست براندازی
۳۳۸	 هدف امام‌ؑ از آغاز نهضت
۳۵۵	 فصل دهم: هبوط در مه
• لیلا کریمی شنبه‌بازاری	
۳۵۸	 غلو و اغراق
۳۶۳	 سب بازگیری طلب
۳۶۴	 ناراحتی از برخورد سرد شهید بهشتی
۳۶۶	 رحل اقامه‌ای خمینی‌ؑ
۳۶۸	 قیام ۱۱۹۰ ق م
۳۶۹	 خواب‌های عجب نیم‌مرتبی
۳۷۲	 واقعه ۱۷ شهریور ۱۳۰۷
۳۷۴	 سفر امام به پاریس
۳۷۶	 اشتباه در نقل تاریخ وقایع
۳۷۶	 نقدی بر پاورقی‌های تحقیقی
۳۸۳	 نمایه‌ها
۳۸۹	 معرفی آثار

مقدمه

خاطره‌نگاری رجال سیاسی، در همه جوامع مرسوم است و نقش آن در سامان دادن حافظه تاریخی و متمیم پژوهش‌های سیاسی، قابل انکار نیست. در حقیقت خاطرات رهبران، بادران و رجال سیاسی، یک سرمایه ملی است که به خودی خود می‌تواند مشعل فروز نبوتی، هیچ‌چیز تاریخی قرار گیرد. اما شوربختانه این تمام ماجرا نیست و هیچ تاریخ‌نگار مدعی نمی‌تواند و نباید آسیب‌ها و چالش‌های فراراه خاطره‌نگاری را نادیده بیانگارد یا در مواردی نفس مخرب آن در تاریخ‌نگاری، غفلت ورزد.

رجال سیاسی نوعاً در نگارش خاطرات خویش، بر اساس غریزه ذاتی حُب نفس، خود را در مدار همه تحولات تصور می‌کنند. باز به جهت برخورداری از درک تاریخی و اطلاع از میزان تأثیرگذاری خاطرات در شکل‌گیری ذهنیت اجتماعی نسبت به خود، تلاش می‌کنند نقش منفی یا بخش‌های غیرقابل قبول در کارنامه سیاسی خود را سانسور یا وارونه روایت نمایند. به عنوان نمونه، در دوران معاصر وقتی خاطرات یار غار شاه معدوم را می‌خوانیم، راوی به طرزی هنرمندانه، تلاش کرد هیچ نقش منفی را متوجه عملکرد خود نسازد و علی‌رغم قرار گرفتن در پست‌های امنیتی و نظامی و سیاسی حساس، ردپای خود را در جنایات رژیم شاه، پوشانده است! همین رویه به نفعی دیگر، در خاطرات علم نیز قابل ردیابی است.

در واقع خاطره‌نگاران بر اساس یک عهد نانوشته با نفس خویش، به شدت دچار روایت‌های کاریکاتوری، خودسانسوری و قهرمان‌سازی می‌شوند و گرچه همواره استثنائاتی نیز وجود داشته، اما این نقیصه موجب می‌شود که بازخوانی انتقادی خاطرات سیاسی، همواره به عنوان یکی از محورهای تحقیقاتی جدی در عرصه تاریخ‌نگاری

قلمداد شود. چه اینکه اگر چنین نباشد، تسامح در مسلم‌پنداری گزاره‌های ادعایی راویان، ممکن است روایتی متناقض، مخدوش و مغلوط از تاریخ به دست دهد که ذهن‌های مخاطبان حقیقت‌جو را فرسنگ‌ها از واقعیت‌ها دور سازد.

دقیقاً همین دغدغه موجب می‌شود که علی‌رغم ضرورت تقدیر از تمام افراد و نهادهای متولی ضبط و تدوین و انتشار خاطرات مربوط به وقایع انقلاب اسلامی، همواره خوانش انتقادی خاطرات منتشره را به عنوان یک بستر علمی جدی، مورد نظر قرار بدهیم. نقد خاطرات سیاسی به عنوان یک ضرورت بایسته، از اصالت، صداقت و صفا، انتقادات تاریخ انقلاب اسلامی صیانت خواهد کرد و باب خاطره‌سازی و خلق ادعاهای بی‌حساب و کتاب، را خاطره‌گویی را خواهد بست!

جناب آقای اکرم بهرامی مشهور به هاشمی رفسنجانی، مردی است که همزمان با آغاز نهضت اسلامی، در میدان مبارزات سیاسی وارد شد و به زودی خود را به رأس هرم مبارزاتی نزدیک ساخت. تقریباً تا چهار دهه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، همواره در مسئولیت‌های سیاسی عالی قرار داشت. روایت‌های او از وقایع مربوط به تحولات سیاسی نهضت و نظام، قدامتاً برای همه تاریخ‌پژوهان انقلاب اسلامی، از اهمیت بالایی برخوردار است و دقیقاً به همین دلیل، اگر عمداً یا سهواً مطالب خلاف واقع در این خاطرات وارد شده باشد، اثر تخریبی آن در مخدوش‌سازی حافظه تاریخی محققین و جهت‌دهی ناروا به پژوهش‌های تاریخی، قابل‌ملاحظه نخواهد بود.

نوشتار حاضر مجموعه ده مقاله در نقد خاطرات سیاسی مرحوم هاشمی رفسنجانی است که همگی در سال‌های حیات وی، در فصلنامه تخصصی پزده خرداد منتشر شده است. در گردآوری این مجموعه تلاش بر آن بوده که بخش‌های متنوع خاطرات مرحوم هاشمی مورد نقد واقع شود تا مخاطبان ارجمند و حقیقت‌جو با سنخ نقدهای متنوع وارد بر آثار ایشان آشنا شود. لذا این مجموعه تنها پیش در آمدی بر نقد مجموعه خاطرات سیاسی آقای هاشمی است و به هیچ وجه نمی‌توان و نباید بدان اکتفا گردد. وجه امتیاز این مجموعه، تمرکز بر مستندنگاری و بازخوانی علمی روایت‌های مرحوم

هاشمی است. نقض و ابرام‌های صورت پذیرفته در این مجموعه، نوعاً به ضمیمه منابع و مستندات تاریخی معتبر، صورت پذیرفته و امید است این مسئله در قضاوت جامعه علمی کشور مورد نظر واقع شود و مقبول افتد.

دو مقاله نخست با عنوان «مبارزه در تردید و ابهام» و «خاطراتی پر از ابهام و پرسش‌های بی‌پاسخ»، هر دو به قلم تاریخ‌نگار انقلاب اسلامی، حجت‌الاسلام والمسلمین سیدحمید روحانی نگارش یافته است که در آن به تبیین برخی محورهای انتقادی کلامی در مجموعه روایت‌های تاریخی آقای هاشمی، پرداخته شده است. امتیاز این دو مقاله بیان برخی ارتکازات و مشاهدات تاریخی نگارنده است که اولاً خود از هم‌زمان آقای هاشمی بوده و ثانیاً تنها کسی است که از سوی امام خمینی مأموریت تدوین تاریخ انقلاب اسلامی به وی محول شده است.

«نگاهی به خوش بین‌های درباری و ژست‌های دموکراتیک آقای هاشمی رفسنجانی» عنوان مقاله سوم به قلم دکتر مظفر نامدار است که از ابتدای دوره سوم فصلنامه تخصصی پانزده خرداد تا کنون، سردبیر این نشریه را برعهده داشته است. این نوشتار، با رویکردی تحلیلی، به نقد کارنامه سیاسی متناقض‌نما و پرفراز و نشیب آقای هاشمی پرداخته است.

مقاله چهارم با عنوان «آسیب‌شناسی انتقادی شیوه‌های خاطره‌گویی آیت‌الله هاشمی رفسنجانی با تأکید بر کتاب دوران مبارزه»، به نقد اختتامی نخستین مجموعه خاطرات آقای هاشمی رفسنجانی اختصاص یافته است. نظر به اهمیت خاص این اثر در ریل‌گذاری شیوه خاطره‌گویی مرحوم هاشمی، نقد روش محوری آن می‌تواند در خوانش انتقادی سایر آثار مشابه نیز مورد استفاده قرار گیرد.

«بررسی تطبیقی اندیشه‌های امام خمینی و عملکردهای هاشمی رفسنجانی» عنوان مقاله پنجم است که تلاش دارد از ابتدای مبارزات تا سال‌های پایانی حیات امام، به بررسی تطبیقی اندیشه و کارنامه سیاسی آقای هاشمی با امام خمینی بپردازد و فاصله محسوس او با امام را با تکیه بر مستندات تاریخی تبیین سازد.

مقاله ششم با عنوان «نظری اجمالی به ادعاهای بدون دلیل در خاطرات هاشمی رفسنجانی»، بر یک آسیب مهم در مجموعه خاطرات ریاست فقید مجمع تشخیص مصلحت متمرکز شده و در پی جمع ادعاهای بدون دلیل در خاطرات ایشان است. مقالات هفتم و هشتم به نقد و بررسی دو کتاب «به سوی سرنوشت» و «اوج دفاع»، اختصاص یافته که به همت «دفتر مطالعات و تدوین تاریخ ایران» و زیر نظر جناب آقای سلیمی نمین تحریر شده است. امتیاز این دو مقاله، تمرکز بر جزئیات تاریخی و نقد تحلیلی و تطبیقی برخی گزاره‌های خاص است.

«روش کتاب هاشمی بدون روتوش» عنوان مقاله‌ای است به قلم استاد سیدحمید روحانی که علاوه بر رد به نقد «روش‌های نامتعارف در القای مشهورات و متشابهات تاریخی به سبب روایت‌ها» در مجموعه مصاحبه‌های آقای صادق زیباکلام با مرحوم هاشمی پردازد.

«هبوط در مه» عنوان آخرین مقاله از این مجموعه است که به نقد کتاب «پا به پای سرو؛ خاطرات خانم عفت مرعشی» پرداخته است.^۱

گفتنی آنکه نقد خاطرات سیاسی یک شخصیت با انکار خدمات وی و یا نفی گزاره‌های درست در خاطرات او تلازمی ندارد. گزاره‌ها آن است که همه دوست‌داران مرحوم هاشمی، به مجموعه نقدهای مطروحه در این اثر به دیده یک پیوست اصلاحی و تکمیلی بنگرند و چه بهتر که متولیان انتشار خاطرات ایشان، بازنشر انتقادات علمی در ضمیمه مجموعه خاطرات ایشان همت گمارند تا خوانندگان، محققین، امکان قضاوت و صحت‌سنجی گزاره‌های مطرح در خاطرات آقای هاشمی را داشته باشند. با توضیحات پیش گفته مشخص می‌شود که عنوان «روایت‌های ناروا» نه به معنای اصرار بر وجود چنین وصفی در مورد همه گزاره‌های تاریخی مندرج در خاطرات آقای

۱. از آنجا که نمی‌توان خاطرات خانم عفت مرعشی را به عنوان روایت یک شخصیت سیاسی و مبارزاتی، مورد اعتبار استقلالی برشمرد، لذا نقد خاطرات همسر ایشان نیز در این مجموعه جای گرفته است. در حقیقت کتاب پایه پای سرو نیز روایتی دیگر از خاطرات هاشمی رفسنجانی محسوب می‌شود.

هاشمی است بلکه بدان معناست که نویسندگان این مجموعه مقالات تلاش کرده‌اند گزاره‌های نادرست را از خاطرات ایشان استخراج و به صورت مستند نقد نمایند تا سره از ناسره جدا گردد و روایت‌های ناروای مندرج در مجموعه خاطرات آقای هاشمی، معلوم شود.^۱

حمایت‌های حجت‌الاسلام والمسلمین استاد سیدحمید روحانی و همراهی جناب آقای دکتر مظفر نامدار در سامان یافتن این مجموعه، نقش محوری داشته و جای سپاسگزاری ویژه دارد. همچنین تلاش‌های مخلصانه همه همکاران در دو دفتر تهران و قم، و به طرز خاص زحمات پژوهشگر پرتلاش جناب آقای محمد ملانی، قابل قدردانی و سپاسگزاری است.

تدوین این مجله سه‌گانه، چکمی است در جهت مقابله با خطر تحریف تاریخ انقلاب اسلامی که امیدواریم مورد استفاده محققین ارجمند و خوانندگان فرهیخته، قرار گیرد.^۲ لازم به تذکر نیست که نقد و ظرت سازنده خوانندگان محترم، چراغ راهی در جهت تکمیل و رفع نواقص احتمالی این مجموعه تلقی می‌گردد. باشد که این وجیزه در منظر امام غائب از نظر مقبول افتد و نویسندگان و خوانندگان آن مشمول دعای امام و شهیدان باشند.

سهراب مقدمی شهیدانی

بنیاد تاریخ پژوهی و دانشنامه انقلاب اسلامی دهه کرامت/ تیرماه ۱۳۹۸ - قم المقدسه

۱. انتشار این مجموعه به معنای عدم وجود گزاره‌های مخدوش مشابه در خاطرات مرحوم هاشمی نبوده و نیست، بلکه تنها به برخی مصادیق و محورهای قابل نقد اشاره شده است و لذا جای نقد و بررسی تفصیلی، همچنان باز است. خصوصاً که با مرگ ایشان در سال ۹۵، روند انتشار خاطرات متوقف نشده و فقدان نظارت عالیه کارشناسان بی‌طرف و متعهد بر روال انتشار این خاطرات، مایه نگرانی است.

۲. گفتنی است در مرحله ممیزی، بخش‌هایی از مقالات مندرج در این اثر، حذف گردید. در ابلاغیه وزارت محترم ارشاد، هفده مورد حذفیات درج شده بود که علی‌رغم انتقاد و اختلاف نظر در آن، برای رعایت قانون و اخلاق حرفه‌ای، تماماً اعمال گردید اما نظیر به آنکه همه مقالات قبلاً در یک نشریه رسمی به طبع رسیده بود، به جهت مراعات امانت و حفظ حقوق نویسندگان و نیز برای اطلاع مخاطبان از متن کامل مقالات، مراجعه به منبع اصلی، خالی از لطف نیست. (۹۸/۷/۱۶)